

УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

MARRIAGE: ISSUES OF LEGAL REGULATION IN THE STATE OF MARTIAL LAW

Дудорова К.Б., к.ю.н., доцент, адвокат,
доцент кафедри правознавства

Бердянський державний педагогічний університет

Статтю присвячено проблемам правового регулювання, пов'язаним з укладенням шлюбу в умовах збройної агресії РФ проти України. Констатовано, що постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», якою було запроваджено можливість укладення шлюбу військовослужбовцями ЗСУ та інших військових формувань, працівниками закладів охорони здоров'я без особистої присутності нареченого (нареченої), є такою, що відповідає потребам суспільства. Водночас встановлено, що норми згаданої урядової постанови суперечать правилам, закріпленим у ст. ст. 34, 48 Сімейного кодексу України і ст. 14 Закону України від «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»; запропоновано внести відповідні зміни до вказаних законів. Показано, що ігнорування ієрархії нормативно-правових актів в системі законодавства України може призвести до суперечливої практики правозастосування та, як наслідок, до порушення прав людини.

Наголошено на доцільності законодавчого запровадження процедур визнання та підтвердження державою актів цивільного стану, що мали місце на тимчасово окупованій території України, в адміністративному порядку, у спосіб реєстрації таких актів в органах ДРАЦС. У разі відмови органом ДРАЦС особа може звернутися до суду із заявою про встановлення факту реєстрації шлюбу. Висловлена думка про те, що в умовах воєнного стану заслугове на сприйняття досвід зарубіжних країн стосовно протидії укладенню фіктивних шлюбів. Зроблено висновок про те, що під час війни інститут шлюбу не зазнаватиме істотної трансформації передусім через те, що ст. 157 Конституції України гарантує заборону внесення змін до Основного Закону в умовах воєнного стану. Зокрема, відзначено, що законопроект «Про інститут реєстрованих партнерств» передбачає запровадження реєстрованого партнерства, а не одностатевого шлюбу. Додаткового вивчення потребують питання суб'єктного складу реєстрованого партнерства та його співвідношення зі шлюбом.

Ключові слова: укладення шлюбу, державна реєстрація актів цивільного стану, факт реєстрації шлюбу, фіктивний шлюб, реєстроване партнерство, воєнний стан.

The paper is devoted to the issues of legal regulation related to the conclusion of marriage in the conditions of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. It was established that the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 7, 2022 No. 213 "Some issues of state registration of marriage under martial law", which introduced the possibility of marriage by servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other military formations, employees of health care institutions without the personal presence of the groom (of the bride), is the one that meets the needs of society. At the same time, it was established that the norms of the aforementioned government resolution contradict rules established in Art. 34, 48 of the Family Code of Ukraine and Art. 14 of the Law of Ukraine "On State Registration of Civil Status Acts"; it is proposed to make appropriate changes to the specified laws. It is shown that ignoring the hierarchy of normative legal acts in the legislative system of Ukraine can lead to contradictory law enforcement practices and, as a result, to the violation of human rights.

The expediency of the legislative implementation of procedures for the recognition and confirmation by the state of civil status acts that took place in the temporarily occupied territory of Ukraine, in an administrative procedure, in the manner of registration of such acts in the bodies of the Civil Status Agency, was emphasized. In the event of a refusal by the state registration of acts of civil status body, a person may apply to the court to establish the fact of marriage registration. The opinion was expressed that in the conditions of martial law, the experience of foreign countries in combating the conclusion of fictitious marriages deserves to be taken into account. It was concluded that during the war, the institution of marriage will not undergo a significant transformation, primarily due to the fact that Art. 157 of the Constitution of Ukraine guarantees the prohibition of amendments to the Basic Law under martial law. In particular, it was noted that the draft law "On the Institute of Registered Partnerships" provides for the introduction of a registered partnership, not same-sex marriage. The subject composition of a registered partnership and its relationship with marriage require additional study.

Key words: conclusion of marriage, state registration of acts of civil status, fact of marriage registration, fictitious marriage, registered partnership, martial law.

Воєнні дії вплинули на всі сфери суспільного життя і в деяких випадках підштовхнули громадян до прийняття рішень щодо укладення шлюбу. Захисники (захисниці) та їх близькі люди усвідомили, що проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу не дає гарантій і пільг, передбачених для подружжя, зокрема з питань спадкування, отримання соціальних виплат. При цьому судовий порядок встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу є складним. В Україні активізувалася правотворча робота у сфері забезпечення права на шлюб та сім'ю. Проте низка питань залишаються не врегульованими у чинному законодавстві, що може призвести до проблем у правозастосовній практиці.

Питання укладення шлюбу досліджували такі вітчизняні науковці, як С. Булеца, В. Ватрас, В. Кожевникова, Л. Красицька, І. Ревуцька, З. Ромовська, О. Сафончик, В. Чернега та ін. Законодавчі зміни у цій сфері обговорювалися під час вебінарів [1], круглих столів [2]. До обраної тематики почали виявляти інтерес і зарубіжні вчені. Так, на думку дослідниці з Азербайджану С. Азізової, «досвід України щодо регулювання відносин з приводу

укладення шлюбу в умовах воєнного стану може бути використаний іншими державами, які перебувають у стані війни або потенційно можуть потрапити у подібну ситуацію» [3, с. 864]. Незважаючи на значимість праць названих науковців, додаткового аналізу потребують проблемні аспекти правового регулювання сімейних відносин в умовах війни.

Метою статті є висвітлення проблем правового регулювання укладення шлюбу в умовах воєнного стану і на підставі цього визначення шляхів удосконалення законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Сімейного кодексу України [4] (далі – СК) обов'язковою ознакою шлюбу є його реєстрація в органі державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС). Згідно зі ст. 33 СК шлюб має реєструватися у приміщенні органу ДРАЦС або в іншому місці, якщо наречені не можуть з поважних причин прибути до органу ДРАЦС. Ст. 34 СК встановлює, що присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою. Реєстрація шлюбу через представника не допускається. У ст. 48 СК передбачено, що шлюб,

зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним. Запис про такий шлюб у органі державної реєстрації актів цивільного стану анулюється за рішенням суду за заявою заінтересованої особи.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну змусило органи державної влади швидко відреагувати на запит суспільства щодо укладення шлюбу за нових обставин. 7 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) прийняв постанову № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» [5] (далі – постанова КМУ № 213), якою було запроваджено можливість укладення шлюбу військовослужбовцями ЗСУ та інших військових формувань, працівниками закладів охорони здоров'я без особистої присутності такого нареченого (нареченої).

На підставі постанови КМУ № 213 заява військовослужбовця, поліцейського, особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, ДБР, Державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу НАБУ, БЕБ або працівника закладу охорони здоров'я про державну реєстрацію шлюбу, що одночасно є підтвердженням факту надання ним згоди на шлюб, може подаватися безпосередньому командирі (керівнику), яким засвідчується справжність підпису на відповідній заяві та забезпечується її передача (надсилання) до відділу ДРАЦС, до якого подано особисто нареченим (нареченою) заяву про державну реєстрацію шлюбу. Згідно з постановою КМУ № 213 факт реєстрації шлюбу, якщо один із наречених є військовослужбовцем або іншою вказаною особою, також може засвідчуватися актом про укладення шлюбу, який складається безпосереднім командиром (керівником) військовослужбовця, та скріплюється гербовою печаткою відповідного органу (військового формування). Цей акт може складатися без особистої присутності одного чи обох наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку з тим із наречених, хто відсутній, або з обома відсутніми нареченими. Акт передається (надсилається) командиром (керівником), яким його було складено, до будь-якого відділу ДРАЦС для складення актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян.

Факт реєстрації шлюбу також може засвідчуватися актом, який складається керівником закладу охорони здоров'я, в якому перебувають або працюють один чи обоє наречених. Акт може складатися в присутності обох чи одного з наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку з тим із них, хто відсутній. При складанні акту в лікувальному закладі обов'язковою є участь двох свідків, які підписують акт. У разі оспорування факту реєстрації шлюбу такі особи зможуть давати в суді показання про відомі їм обставини.

Встановлення цих особливих правил вважаю виправданим, але не можу не звернути увагу на те, що положення постанови КМУ № 213 суперечать правилам, закріпленим у ст.ст. 34, 48 СК і ст. 14 Закону України від 1 липня 2010 р. «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [6]. Невідповідність підзаконного акту законам створює підґрунтя для оспорування легітимності шлюбів, укладених у спосіб, який не відповідає СК. Принагідно зауважу, що, розмірковуючи над питанням ієрархії актів цивільного законодавства, КЦС ВС в одній з постанов зазначив таке: «Якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить положенням ЦК, або іншому закону, мають застосовуватися відповідні положення ЦК або іншого закону» [7].

Суддя Верховного Суду В. Крат у 2022 р. наголосив: «У доктрині сімейного права вважається неукладеним шлюб, який зареєстрований за відсутності сторін або однієї з них. Вказане порушення має фундаментальний характер. У ч. 1 ст. 51 Конституції України передбачено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою (ч. 1 ст. 34 СК України).

Це зумовлено тим, що сторони повинні підтвердити свою вільну згоду на укладення шлюбу. Відсутність сторін або однієї з них унеможливорює вираження такої волі, чим позбавляє шлюбний союз важливого фундаменту. У разі державної реєстрації неукладеного шлюбу: будь-яка із сторін не набуває прав та обов'язків подружжя; дитина, яка народилася у неукладеному шлюбі вважається такою, що народилася поза шлюбом; неукладений шлюб не потребує визнання неукладеним в судовому порядку, тобто він є таким в силу вказівки закону (*ipso jure*). З урахуванням того, що неукладений шлюб не породжує будь-яких наслідків, то законодавець передбачив, що відбувається анулювання за заявою заінтересованої особи запису про такий шлюб у органі державної реєстрації актів цивільного стану на підставі рішенням суду» [8, с. 256–257].

На мою думку, існуючу проблему суперечливого законодавства доцільно вирішити шляхом внесення змін до кодифікованого акту. Пропоную ч. 1 ст. 34 СК викласти у такій редакції: «Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою, якщо інше не встановлено актами законодавства». А ч. 1 ст. 48 СК могла б мати такий вигляд: «Шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним. Запис про такий шлюб у органі державної реєстрації актів цивільного стану анулюється за рішенням суду за заявою заінтересованої особи. Законом може бути встановлено порядок державної реєстрації шлюбу без особистої присутності одного чи обох наречених».

Оскільки порядок проведення державної реєстрації шлюбу визначається Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», то цей нормативний акт має зазнати відповідних змін з урахуванням змісту постанови КМУ № 213. Разом із Законом потребують вдосконалення і Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України 18 жовтня 2000 р. (далі – Правила ДРАЦС).

До речі, запроваджені постановою КМУ № 213 норми про засвідчення актом факту реєстрації шлюбу не є правовими новачками. Так, згідно з п. 2.17 розділу III Правил ДРАЦС факт реєстрації шлюбу на судні може засвідчуватися актом, який складається капітаном судна в присутності двох свідків та підлягає поданню до відділу ДРАЦС для отримання свідоцтва про шлюб. В подальшому подружжя повинні звернутися з актом до відділу ДРАЦС для складання актового запису про шлюб. Якщо на день звернення до відділу ДРАЦС одна з осіб, з якою було зареєстровано шлюб на судні, померла, то друга особа має право звернутися до суду із заявою про встановлення факту реєстрації шлюбу. У цьому разі державна реєстрація шлюбу проводиться у відділі ДРАЦС на підставі рішення суду про встановлення факту реєстрації шлюбу [9]. На відміну від цих приписів Правил ДРАЦС, постановою КМУ № 213 були встановлені норми, які передбачають передавання (надсилання) акту командиром (керівником), яким його було складено, до будь-якого відділу ДРАЦС для складення актового запису про шлюб.

Вважаю, що норм, які на сьогодні містяться у постанові КМУ № 213, недостатньо для того, щоб шлюб, зареєстрований в органі ДРАЦС у відсутності нареченої і (або) нареченого, можна було визнати таким, що узгоджується із вимогами СК і Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану».

За правилами ст. 32 СК шлюб реєструється після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу. За наявності поважних причин керівник органу ДРАЦС дозволяє реєстрацію шлюбу до спливу цього строку. У разі вагітності нареченої, народження нею дитини, а також якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого, шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця.

З метою забезпечення реалізації гарантованого державою права на шлюб, передусім для жителів анексованого у 2014 р. Криму, тимчасово окупованих територій (далі – ТОТ) Донецької і Луганської областей, внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців розпорядженням КМУ від 13 липня 2016 р. було ухвалено пілотний проєкт щодо реєстрації шлюбу у скорочені строки, зокрема в день подання відповідної заявки [10]. Це було запроваджено спочатку в Києві, Львові, Одесі, Херсоні, Маріуполі, Сєвєродонецьку. Наприклад, жителі Донецька приїжджали на один день до Маріуполя для того, щоб зареєструвати шлюб, і з українськими документами повернутись додому. Згодом правовий експеримент поширили на інші регіони. Послуга «Шлюб за добу» набула популярності серед широких верств населення і загалом сприймалася в контексті апробації європейських стандартів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. Водночас приписи підзаконного акту (розпорядження КМУ) не узгоджувались із законами, адже в СК і в Законі «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» незмінними були і залишаються правила, згідно з якими шлюб може бути зареєстрований у день подання відповідної заяви лише з трьох причин: вагітність нареченої, народження нею дитини, а також якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого. Починаючи з 24 лютого 2022 р. реєстрацію шлюбів у скорочені строки можна пояснити тим, що існує загроза для життя людей в умовах воєнного стану.

Схвалюючи ідею дистанційного укладення шлюбу військовослужбовцями, зокрема за допомогою платформи Zoom, С. Булеца та І. Ревуцька пропонують дозволити такий порядок для всіх громадян України без винятків. Науковці зауважують, що «згоду на укладення шлюбу... можна висловити без фізичної присутності наречених, наприклад через Дію авторизуватися і дати згоду на шлюб.... В Україні має бути право вибору чи онлайн одружуватися, так само як зараз можна обирати одружуватися в урочистій обстановці чи без неї» [11, с. 159].

Очевидно, в майбутньому ми будемо спостерігати спрощення реєстраційних процедур стосовно часу, місця, способу укладення шлюбу, що відповідатиме тенденціям діджиталізації сучасного суспільства. Але законодавчі зміни мають відбуватися за умов координації суб'єктів правотворчої діяльності. Ігнорування ієрархії нормативно-правових актів в системі законодавства України може призвести до суперечливої практики правозастосування та, як наслідок, до порушення прав людини.

На ТОТ громадяни продовжують реалізовувати своє право на сім'ю, зокрема у спосіб укладення шлюбів, але за правилами, встановленими країною-агресором. До травня 2022 р. відповідно до Закону України від 15 квітня 2014 р. «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [12] будь-які акти (рішення, документи), видані органами та/або особами на ТОТ, визнавалися недійсними і не створювали правових наслідків. Це правило, сформульоване у ч. 3 ст. 9 згаданого Закону, у квітні 2022 р. було доповнено винятком стосовно документів, що підтверджують, зокрема, факт реєстрації (розірвання) шлюбу особи на ТОТ.

На розгляді парламенту знаходиться поданий КМУ проєкт закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» (від 28.02.2023 р. № 9069) [13]. Законопроект пропонує врегулювати можливість визнання та підтвердження державою актів цивільного стану, що мали місце на ТОТ України, в адміністративному порядку, а саме у спосіб реєстрації таких актів в органах ДРАЦС відповідно до українського законодавства. В разі відмови органом ДРАЦС в реєстрації особа може звернутися

до суду. У зв'язку з цим законопроектом запропоновано внести зміни до ст. 317 ЦПК України, яка визначає особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на ТОТ, передбачивши, що такі особливості мають стосуватися і справ про встановлення фактів шлюбу і розірвання шлюбу.

На сьогодні в Україні існує стала судова практика, за якої судді визнають тільки факт народження на ТОТ дитини в матері, не беручи до уваги факт укладення шлюбу на окупованій території. На виконання рішень судів величезна кількість заявниць стають матерями-одиначками, яким держава має надавати додаткову соціальну підтримку, витрачаючи на це кошти платників податків. Я поділяю аргументовані думки правозахисників М. Лаврінка [14] та А. Рассамахіної [15] про доцільність ухвалення цього законопроекту. Запровадження вищевказаних процедур щодо державної реєстрації шлюбу і розірвання шлюбу, укладених і розірваних на ТОТ, є підстави розцінювати як прояв виваженої державної політики реінтеграції окупованих територій і загалом як крок уперед у сфері захисту прав людини в Україні.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну спричинило сплеск дій, які свідчать про зловживання сімейними правами. Зокрема, з метою отримання відстрочки від мобілізації деякі чоловіки почали реєструвати фіктивні шлюби з жінками, які мають статус осіб з інвалідністю. Наприклад, західне регіональне управління ДПС України повідомило: «На кордоні з Польщею прикордонники викрили 57-річну жительку Черкаської області, яка сприяла чоловіку призовного віку незаконно виїхати за кордон. Для реалізації незаконного трансферу жінка та 44-річний хмельничанин уклали шлюб. Молодята прямували до сусідньої країни через пункт пропуску «Краківець». Під час проходження контролю, як підставу для виїзду за кордон, подружжя надало свідоцтво про шлюб та посвідчення інваліда II групи громадянки. В ході додаткової перевірки оперативні співробітники Львівського загону встановили, що горе-наречені уклали шлюб, аби чоловік міг виїхати за кордон як такий, що здійснює супровід особи з інвалідністю» [16].

В подібній ситуації інша пара «фіктивного подружжя» може наполягати на правомірності своїх дій, приховуючи справжність своїх намірів. Відповідно до ч. 2 ст. 40 СК лише суд визнає шлюб недійсним у разі його фіктивності. Довести фіктивність шлюбу як такого, що укладений без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя, на практиці складно. Крім того, СК передбачає можливість конвалідації фіктивного шлюбу. Так, ч. 3 ст. 40 СК гарантує, що шлюб не може бути визнаний недійсним, якщо на момент розгляду справи судом відпали обставини, які засвідчували відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю. Отже, до набрання законної сили рішенням суду про визнання шлюбу недійсним у разі його фіктивності держава має визнавати і підтверджувати факт шлюбу.

Чи можна протидіяти укладенню фіктивних шлюбів, зокрема в умовах воєнного стану? Думаю, що у цьому разі не варто обмежуватися лише нормами сімейного права. За інформацією Ц. Оганісян, у зарубіжних країнах накопичено досвід боротьби з фіктивними шлюбами, укладеними передусім з метою нелегальної міграції. Так, законодавство Бельгії, Німеччини, Португалії, Чехії передбачає кримінальну відповідальність за укладення фіктивних шлюбів. У Швейцарії подружні пари, які викликають підозру, щороку підлягають поліцейським перевіркам з метою встановлення факту спільного проживання подружжя. У Німеччині поліція має право відвідувати подружжя і перевіряти, чи є особисті речі, сімейні фотографії. Правоохоронці можуть розпитувати подружжя про смаки, звички кожного, можуть спілкуватися з сусідами тощо [17, с. 577]. Заборонити фіктивні шлюби в Укра-

їні неможливо, але зробити неприйнятним їх укладення, полегшити доказування фіктивності шлюбу, спираючись на досвід інших країн, реально.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 СК шлюбом є союз жінки та чоловіка. Цим визначенням підкреслюється фізіологічна ознака шлюбу як союзу людей різної статі. Тривалий час в Україні переважала думка про те, що укладення одностатевого союзу суперечить моральним засадам нашого суспільства. Але війна змусила під іншим кутом подивитися на людські цінності. За повідомленнями соціологів, кількість українців, які схвально або нейтрально ставляться до легалізації одностатевих союзів, щороку збільшується [18].

3 червня 2022 р. на веб-сайті Президента України було опубліковано петицію з проханням невідкладно забезпечити законодавчу можливість реєстрації сімейних стосунків особами однієї статі (№22/144562-еп). 9 липня 2022 р. ця петиція набрала необхідні 25 тисяч голосів [19]. А вже 13 березня 2023 р. народною депутаткою України І. Совсун було внесено на розгляд парламенту проєкт закону «Про інститут реєстрованих партнерств» (далі – проєкт закону № 9103). У пояснювальній записці до законопроєкту, зокрема, зазначається: «Повномасштабне вторгнення росії в Україну актуалізувало впровадження інституту реєстрованих партнерств. Наразі воно є нагальною потребою, зважаючи на постійну загрозу життю і здоров'ю людей через проведення бойових дій. Насамперед це необхідно, щоб захистити права військових. Оскільки тисячі з них не можуть офіційно оформити свої стосунки, бо їхні партнери чи партнерки однієї з ними статі. І тому у випадках поранення, зникнення безвісти чи загибелі їхні сім'ї та вони самі не мають достатнього юридичного захисту з боку держави» [19].

Проєкт закону № 9103 визначає правові та організаційні засади реєстрованих партнерств, правовий статус, особисті немайнові та майнові права і обов'язки реєстрованих партнерів, порядок і наслідки державної реєстрації та порядок припинення реєстрованого партнерства [20]. За словами В. Коломієць, чимало європейських країн спочатку вводили інститут реєстрованих партнерств і лише з роками повністю прирівнювали різностатеві та одностатеві пари. [21]. У багатьох державах цей інститут однаково доступний і для різностатевих пар. Тому потребують ретельного вивчення та осмислення питання суб'єктного складу реєстрованого партнерства та його співвідношення зі шлюбом. У ст. 1 проєкту закону № 9103 зазначається, що реєстрованим партнерством є зареєстрований у визначеному порядку

добровільний сімейний союз двох повнолітніх осіб, однієї чи різної статі, в основі якого лежить взаємоповага, взаєморозуміння, взаємопідтримка, взаємні права та обов'язки. Реєстроване партнерство не є шлюбом [20].

На моє переконання, ст. 3 чинного СК і сьогодні дає підстави вважати членами сім'ї, наприклад, двох неодружених чоловіків незалежно від їх сексуальної орієнтації, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Але правові наслідки такого сімейного союзу в законодавстві на сьогодні не визначені. Вважаю, що ухвалення Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» буде свідченням забезпечення рівності прав та свобод усіх громадян, що матиме також позитивний вплив на імідж України в міжнародному співтоваристві в контексті євроінтеграційних процесів.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**.

По-перше, постанову КМУ № 213, якою було запроваджено можливість укладення шлюбу військовослужбовцями ЗСУ та інших військових формувань, працівниками закладів охорони здоров'я без особистої присутності нареченого (нареченої), вважаю такою, що відповідає потребам суспільства. Водночас норми цієї постанови суперечать правилам, закріпленим у ст.ст. 34, 48 СК і ст. 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Невідповідність підзаконного акту законам необхідно усунути шляхом внесення змін до законів.

По-друге, доцільним є законодавче запровадження процедур визнання та підтвердження державою актів цивільного стану, що мали місце на ТОТ України, в адміністративному порядку, у спосіб реєстрації таких актів в органах ДРАЦС. У разі відмови органом ДРАЦС особа може звернутися до суду із заявою про встановлення факту реєстрації шлюбу.

По-третє, заслугоує на сприйняття досвід зарубіжних країн з питання протидії укладенню фіктивних шлюбів.

По-четверте, під час війни інститут шлюбу не зазнаватиме істотної трансформації передусім через те, що ст. 157 Конституції України гарантує заборону внесення змін до Основного Закону в умовах воєнного стану. Згідно зі ст. 51 Конституції України шлюб має ґрунтуватися на вільній згоді жінки і чоловіка. Проєкт закону № 9103 передбачає запровадження реєстрованого партнерства, а не одностатевого шлюбу. Додаткового вивчення та осмислення потребують питання суб'єктного складу реєстрованого партнерства та його співвідношення зі шлюбом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фрагменти виступів під час вебінару 15.12.2023 р. на тему «Сім'я. Шлюб. Недійсність шлюбу» Під патронатом ГО «Цивілістична платформа» Модератор: проф. І. Спасибо-Фатеева. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OT0c8eGUD38> (дата звернення: 20.01.2024).
2. Відеозапис Круглого столу «Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів: виклики війни», що відбувся 25.11.2023 р. у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Lg7Nmo8yFek> (дата звернення: 20.01.2024).
3. Азізова С. Особливості укладення і розірвання шлюбу під час воєнного стану: досвід України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 862–866.
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main> (дата звернення: 20.01.2024).
5. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
7. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 25 січня 2023 р. у справі № 676/47/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108654283> (дата звернення: 20.01.2024).
8. Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В.І. Крат. Київ, 2022. 444 с.
9. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України 18 жовтня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
10. Про запровадження реалізації пілотного проєкту щодо державної реєстрації шлюбу: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2016#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
11. Булеца С.Б., Ревуцька І.Е. Місце диджиталізації при укладенні шлюбу в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 2. С. 156–162.
12. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 20.01.2024).

13. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» (№ 9069 від 28.02.2023 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41464> (дата звернення: 20.01.2024).
14. Лаврінок М. Законопроект, що спрощує легалізацію деяких документів з окупованих територій. Аналіз ініціативи. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 24.05.2023 р. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/284632/> (дата звернення: 20.01.2024).
15. Рассамахіна А. Ми втрачаємо час. *Українська правда*. Життя. 6.10.2023р. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/10/6/256901/> (дата звернення: 20.01.2024).
16. Прикордонна служба повідомляє. URL: <https://www.facebook.com/zahidnuy.kordon/posts/pfbid02WnDnyrGqEtBwDG8PAfRkwCbKvYxzuL6V88HD4N5s9i6AhALp2ceTtFumebd8vfsqI> (дата звернення: 20.01.2024).
17. Оганісян Ц.В. Окремі аспекти фіктивного шлюбу: поняття, підстави, наслідки. *Юридична наука*. 2020. № 2(104). С. 573–579.
18. Михайлов Д. 37% українців підтримують легалізацію одностатевих шлюбів — соціологічна група «Рейтинг». 28 серпня 2023 р. URL: <https://suspijne.media/560447-37-ukrainciv-pidtrimuut-legalizaciu-odnostatevih-slubiv-sociologicna-grupa-rejting/> (дата звернення: 20.01.2024).
19. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про інститут реєстрованих партнерств» (№ 9103 від 13.03.2023 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1681896> (дата звернення: 20.01.2024).
20. Проект Закону «Про інститут реєстрованих партнерств» (№ 9103 від 13.03.2023 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення: 20.01.2024).
21. Коломієць В. «Одностатеві шлюби» та реєстровані цивільні партнерства. Чому одного в Україні не буде і як планується реалізувати інше. *Українська правда*. Життя. 7.03.2023р. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/03/7/253207/> (дата звернення: 20.01.2024).